

זיקלון כהנוב : תחריטים פריזאיים (ב)

בית טו צ'י

טו צ'י, מנהל־העבודה בסדנה של סימון, הזמין אותנו לארוחת־צהריים ביוס־א' זה. בית־המלאכה נמצא באותו פרזור עלוב קמעה שבו מתגוררת משפחת טו צ'י. ולפעמים נכנס סימון אצלם למסור ידיעה למאדאם ט. כשבעלה נמצא באיזו עבודה מחוץ לפאריז, או שהוא הולך לשם פשוט כדי להריק כוסית עם ט. אגב שיחה על העבודה השוטפת. סימון מכיר כבר את כל המשפחה, מהגם שטו צ'י־האב השכיל להכניס לסדנה, בכל מיני תמרונים, את בניו, שבעצם היו פועלים טובים. אך לגבי היתה זו חוויה חדשה. לא הפרתי משפחות פועלים, ובדאגה הייתי חוקרת את סימון: „אתה חושב שעלי לחבוש מגבעת? אם לא אחבוש אולי יראו בכך חוסר התחשבות, אך אם אחבוש אולי ייראה הדבר מכוון מדי, מרוחק מדי?“ סימון צחק. „אין לזה שום חשיבות. זכרי שבשעה זו מאדאם טו צ'י מתעצבנת פ־עשרה יותר ממך“.

נפתר ענין המגבעת. תמיד אוכל להסירה „ספונטנית“ כדי להראות שאינני „מפונדרקת“ בכלל, אם יהיה צורך בדבר. נוטלים אנו את הפונפוניירה, ויוצאים לדרך ב„סיטרוֹאן“ הישנה. יפה הוא פרזור־פועלים זה בימי האביב, כשהאילנות עומדים בליבלובם ועצי־הפרחים נערכים לראווה על אדני־החלונות. עצם האווירה היא כאן כפרית מעט. על אף תמונת־הדיוקן העצומה של סטאלין הניבטת אלינו מחזית הבנין הקטן של המועצה העירונית. בפרזור זה, שהוא חלק מן „החגורה האדומה“ של פאריז, הכל מצביעים בעד הקומוניסטים, אבל הכיכר הקטנה והנאה שהיתה לשעבר כיכרו של כפר, על אילנותיה הגבוהים, על השוק שלה, כנסייתה הישנה וה„ביסטרו“ המחייכים שלה, מספרת על נועם־חיים אחר, על הרגלים שאננים. שפוחה של המפלגה כמעט ואינו פוגם בהם כלל. בכל מין אווירה של אינטימיות, כבמקום שבו הפל מכירים זה את זה, ואף כי הבניינים והחווילות הקטנות והעלובות נראים בלויים ורעועים עוד יותר מרבעי־העוני הישנים של טאריז, הרי כאן עצי־הפרי והגינות צצים בכל אשר יוכלו והאוויר יש בו עדיין משהו רענן, טהור וחרוף, שאפילו בתי־המלאכה הקטנים אינם מצליחים להעכירו כליל.

בקצהו של הרחוב הארוך רואה אני את טו צ'י עומד עם עוד אחדים. אני פורצת בקריאה: „אֵלֵי הטוב! הרי ודאי אינו עומד ומחכה לנו שם כל הזמן! הבחורים ודאי רותחים מכעס!“

סימון משיב, בסברו של משיב־טעם מעודן הטועם יין ישן: „טו צ'י יש לו השקפות משלו, השקפות של אומן איטלקי מן האספולה הישנה, ובחזק־יד לא מעט הוא

רודה במשפחתו. אין ספק, כשאנו נמצאים במקום־עבודה מחוץ לפארזי תמיד נמצאת איזו אשה שיש לה חולשה אליו, ונדמה לי שהמטרונית שלו מרוצה בהחלט מזה שאני מוצא דרך לשלוח אותו הביתה ללון שם פעם או פעמיים בחודש.

טוצ'י עומד, כולו חיוכים, בחליפתו הפחולה והנאה, קורן, מלא אש וחום, ואלף להבות דולקות בשני־הזהב שלו ובעיניו השחורות המבריקות. הצעירים סברם זעוף מעט. מחוץ לבניו גייס טוצ'י גם את בעלה של אחת מבנותיו ואת ארוסה של בת אחרת, ולאחר היסוס קל הוא מציג לפנינו את החתן, שעדיין איננו נמנה על המשפחה. אחרי הצעיר בבניו. יש לו חוש לדרך־ארוץ, וחוזן מזה נראה בעליל כי בן־זקונו הוא בחיר־לבו, זאטוט נחמד בן 17, שתווי־פניו אומרים חציפות והוא דומה עד מאד לאביו.

„הואילו לעלות שתי קומות“. טוצ'י מדריך אותנו, אבל אני הייתי מזהה מיד את הדירה בגלל שלושת הראשים השוחקים הנתונים במסגרתה: מאדאם טוצ'י ובנותיה. אכן, בין עציצי גירנזום צצים בכל החלונות ראשים המתבוננים בנו. הזמנה זו היא בבחינת מאורע שפל השכונה עתידה לדבר בו, אך ברגע שאני מרימה את ראשי חוזרים הווילונות ומורדים בצניעות.

מאדאם ט. ובנותיה ניצבות על המישורת, בקצהו של גרם־מעלות חלקלק, צר וחשוך, ובעוד אנו נדחקים במבוי הזעיר מתעסק טוצ'י ב„לעשות הכרה“, ואשתו לופתת ראשה בידיה ונוצקת כנואשה: „הה, מאדאם! מאדאם! אילו רק ידעת כמה טרחות טרחתי! איזה דאגות גרמתי לעצמי! כמה שעבדתי בשביל לקבל אתכם! הנה, אתמול התעצבנתי כל־כך עד שגירשתי את הגברים מן הבית, ועבדתי מאוחר, מאוחר מאד, ואחר־כך לא יכולתי לעצום עין כל הלילה, ואני בטוחה, בטוחה במאה־ אחוז, שהכל הלך לאיבוד, נשרף, הלך לאיבוד לגמרי! זה נורא, נורא! אני מעוצבנת כל־כך מן הביקור שלכם אצלי עד שאינני יודעת כבר מה לעשות!“

אני מתבלבלת לנוכח קבלת־הפנים הזאת, אבל עיניה השוחקות של מאדאם טוצ'י, שחומות־ירקרות, נקודות כוכבי־זהב, בטחונה־העצמי, קולנויותה הצוהלת ושפוף־פניה מרגיעים אותי מעט, ואני אומרת לעצמי שוודאי כך רעייתו של מנהל־עבודה „מקבלת“ את זוגתו של מהנדס. מאוששת אני אומרת לעצמי שלעולם לא אוכל להתחרות עם עוז־דיבור שפזה, ושריח נורא של זיעה נודף ממאדאם טוצ'י. סימון הודף אותי מעט, ואני פותחת ואומרת: „בשום־פנים לא היית צריכה לטרוח כל־כך הרבה, מאדאם, ואת רואה שזה באמת מביא אותי במבוכה, מה־גם שהייתי מעוניינת כל־כך להכיר את משפחתו של מר טוצ'י, ואני בטוחה שהכל יהיה מצוין בהחלט!“ שתי ידי לוחצות בכוח את ידיה של מאדאם טוצ'י, וכפי שתוכנן מראש הריני ממהרת להסיר את מגבעתי, בטרם תגיד לי זאת: „הרי את רואה, אני מרגישה את עצמי מיד בנוח אצלכם“, מחווה המשיגה את הרושם המבוקש. טוצ'י מתלוצץ, מאשר שאשתו לא עצמה עין כל הלילה, מלגלג עליה, מחקה אותה, וכך עושים גם הבנים. „אי, אי“, אומרת מאדאם טוצ'י, „הם נוראים, מאדאם, נוראים, תמיד עושים ממני צחוק!“ אך היא מביטה בגברים שלה בגאווה ובאהבה כל־יך.

אנו מניחים את מעילינו על המיטה הגדולה ומצליחים להידחק כולנו לחדר-האוכל. דירות הפועלים יש בהן שני חדרים חנוקים, האחד שבמרכזו מיטת-הנישואים ועוד אחד שבמרכזו שולחן-המשפחה, והרהיטים צריכים להיות גבוהים, כבדים, מוצקים, כמו אצל הבורגנים, ולפיכך אין מקום להתהלך בין הרהיטים העצומים האלה הדחוקים בכל פינה, כמו בחידת-תשבץ שאין בה כמעט משבצות ריקות. שולחן מתקפל, שירמו על חפזון בשעת סעודה, ימיט חרפה על כל אשה המכבדת את עצמה. דבוקים אל צלעו של המזנון הענק, מבחינה אני בערימות של תלושי-תשלום. יודעת אני כי „הבורגנית“, אם המשפחה, היא המקבלת את כספם של הגברים שלה. מנהלת את חשבונות משק-הבית, ונותנת לכל אחד מהם, כולל בעלה, את מעות-הכיס. לאחר-מכן מסבירה לי מאדאם ט. שהבנות לא כך דינן. הן שומרות על משפרתן בשלמותה כדי לצבור את סכום הכסף שיאפשר להן „להקים משק בית“. בקרן-זווית כורסה כבדה, בצד השולחן הקטן שעליו הראדיו והמנורה, וכל אלה עמוסים שיפעת מפיות רקומות. כורסה, זכות-בכורתו של האב, שבלילה היא הופכת מיטה לבור-זקונים, בעוד הבן השני תופס את ספת-ההיסב המתמשכת לאורך הקיר מול המזנון, וכל אלה מכתרים בהדוק את הכיסאות ואת השולחן. היכן, בעצם, יכולות הבנות לישון?

בטכס מרובה מורה לנו טוצ'י על מקומותינו, מסרב לשבת בטרם ייאזר סימון לשבת בראש השולחן. טוצ'י לימינו, אני לשמאלו, ולצדי — הבן הבכור. לימינו של טוצ'י — חתנו, אחריו זוגתו של הלו, ובקצה, קרוב למטבח, מאדאם טוצ'י, הבת המאורסה, הארוס, וסבבסטיאן הקטן. לפי כל הסימנים הושיבוננו על פי תכנית שעובדה ימים רבים.

סיבוב פולחני של כוסות אפריטיף, שתיקת-מבוכה קלה. עיני תועות מעבר לחלון הפתוח ונתלות בענפים הפורחים דרך-נס בין גלי העיים וציבורי הגרוטות. „קר לך? את מרגישה רוח-פרצים? טוצ'י, סגור את החלון בשביל הגברת. תרזה, הביאי רדיד לגברת“, נטרדת מאדאם טוצ'י, מלאה דאגה.

אני מוחה ואומרת שאני שרויה בכיי-טוב, באמת בכיי-טוב, וכעבור רגע מתחממים כולנו באלכחלה. מאדאם טוצ'י שמה על השולחן שתי צלחות-ענק, מגדלי-בבל טעונים שבע קומות של מיני בשר, „חזיריות“, כמו שהם אומרים, בלי למנות סלטים ונקניקים שונים. הצלחות יוצאות במחול-ואלס על פני השולחן. כיוצא להתקפה, בעידודה הנמרץ של רעייתו, מניח טוצ'י על צלחתי צנונית, מליח, סלרי ברוטב חריף, נקניקית, קותלי-חזיר מעושן, ואיני יודעת מה עוד — פירמידה של מנות-פתיחה.

ברגע שמאדאם טוצ'י סובבת על עקביה אני מבחינה בקרע גדול בגב שמלתה, שנקיונה מפוקפק, מובטחת אני כי יש לה לפחות „שמלה טובה אחת“, אך אם תלבש אותה שעה שעליה לעבוד במטבח יהיה בכך משום ביזבוז משווע. סעודת-צהריים זו, המפלצתית, הגרגנטואית, מטרתה לתת כבוד בעת-ובעונה אחת לנו ולמשפחת ט. אך אל לה להשפיע יתר על המידה על פיקחוננו הרגיל של משק-

הבית. בנותיה, בחצאיות של צמר, חולצות־משי ואפודות, שרשרות ומשפיות־זהב לצוואריהן, יפות־מראה כבתולות של רפאל, ידיהן ושערותיהן מטופחות, דבר העומד בניגוד לגסותה ורישולה של האם. אלו הריהן כבר בורגניות כמעט, ובעלה של האחת וארוסה של השניה הם בני סוחרים. השיחה, המתגלגלת עד־מהרה לפולי־טיקה, רוחשת רמיונות. טוצ'י הוא סוציאליסט מן האסכולה הישנה. בניו הם קומוניסטים, נכדיו אחד מהם ראדיקל־סוציאליסט והשני איש מר"פ* והם טוענים שבכך מיטיבים הם להזדהות עם מעמד הפועלים, "מפני שהאינטרסים שלו אינן להפריד מן האינטרסים של צרפת!" ומלה אחרונה זו מבוטאת ברעדי־הקול המקובלים. "צרפת, לת...". מתערב במרץ סבסטיאן הקטן, "הבורגנים יש להם רק המלה הזאת בפה כשהם חושבים על הפקדון הקטן שלהם בבנק".

איום. לא נשמע אלא קול צחוקי שלי בתוך השתיקה המתוחה, ואחר־כך מרעים טוצ'י בקולו: "אתה, סמרטוט מלוכלך שפמוך, עלייד השולחן של אבא שלך שתסתום את הפה, אתה שומע?"

סבסטיאן מזעיף.

הנשים דרך־כלל אינן מתערבות בשיחות רציניות אלא בשעה שהן יורדות מן הפסים, ועכשיו הן מבקשות להתחכם ולהשיב את ההרמוניה על כנה. מכל־מקום, אם לדון על פי החינוך המעודן יותר שקיבלו הבנות לבית ט. אצל הנזירות, דומה כי לא מקרה סתם הוא ששתיהן מתחתנות עם בחורים ש"למעלה" ממעמדן. אכן, נראה כי להרבה פועלים יש אידיאל, שאין הם מודים בו, להיות לבורגנים. אין ספק כי משום כך המפלגות הסוציאליסטיות נוחות כל־כך, "לבגוד" בעקרונותיהן, ובאורח־פלא אפשר שאותה הסכמה־בשתיקה עם הערכים הבורגניים היא המקיימת את יציבותה המדהימה של אירופה זאת הזקנה.

רואה אני שיהיה הכרח לאכול אכילה גסה משך שלוש שעות בלי הניד עפעף. מאדאם טוצ'י מאספת את הצלחות, שוטפתן במטבח עם בנותיה, והיא חוזרת עמוסה הררים של תרנגלות צליות, עם שהיא מתאנחת בגאוה: "הן קרות ומיובשות לגמרי! הו, אני מתביישת כל־כך! תטעמו לפחות, שנראה!"

אני מעווה את ההעוויות הנחוצות, ומסכימה לקבל תוספת, דבר המשובב את נפשה.

"שמע, טוצ'י, אני חשבת שהזמנת אותנו לאכול ספאגטי אמיתיים נוסח־בולוניה", מתבדח סימון.

"הו, אדוני! הרי לא היית רוצה שבפעם הראשונה שהגברת באה אלינו... שנתן לה לאכול ספאגטי? אם תחזור, בלי עניינים, באופן משפחתי, זה דבר אחר".

הייתי רוצה מאד, אך ספק בידי אם ייתכן הדבר. קירבה יתרה מקלקלת את השורה, כך אומרים תמיד, במקומות־העבודה.

אני מפליגה במחמאות לאפונים, לפטריות הממלאות את התרנגלות, ומאדאם טוצ'י

מתברכת בבנותיה: „שתיהן עזרו לי במטבת, אבל לא רואים עליהן, כל־כך הן יודעות להישאר נקיות בעבודה. אומרים שהדור הישן תמיד יותר טוב מן הצעירים, והנה אני, בבקשה מפם, אני מוצאת שהבנות שלי שוות אותי בהחלט. הן עובדות בבנקים בתור מזפירות, בלי ללכלך את הידיים, אבל הן יודעות לעשות הכל, אף־על־פי שאפשר לחשוב שהן לא נוגעות בשום דבר“. היא מתרפקת עליהן במבט של עדנה לזהטת, מלאת התפעלות.

מתקשה אני להסתיר את ייאושי כשאני רואה בהגיע ציבורים של רגלי־כבש, מלווים תפוחי־אדמה מבושלים ומיני ירקות, וכל זה מושקה יין חדש. אחרי־כן הגבינות, ועוד יינות, תופיני סנט־אונורה, שהוזמנו אצל אופה־העוגות כדת־וכדין, מעוררים דברי התפעלות. הצעירים מסתלקים להם, לאחר שנפרדו מעלינו באותה מידת ההסתייגות הנחוצה כדי להראות שהם עצמם גאים על היותם פועלים שאינם מתרפסים לפני הבורגנים. טוצ'י מניח להם, ואשתו מסבירה לנו במבוכה: „בגילם, הגיעו בנפשכם, הם מתגעגעים כל־כך על הידידות שלהם עד שאין להם פנאי לחכות לקפה...“

קפה, ליקר, מיני מתיקה, כולל הממתקים שלנו, מוגשים בטכס מרובה, וכל אלה בלווית עוד ליקרים שונים ודברי בדיחות מגושמים, שמאדאם טוצ'י מנסה להמתיקם, בהתחשב באנני הטהורות. היא מתישבת על־ידי ומגלה את לבה לפני: „צא'י וחשבי שאני פחדתי כל־יך! אבל את בכלל לא מרימה את האף! אל תיעלבי, אבל אני מרגישה את עצמי נוח אתך, כמו עם ידידה“, והיא מטביעה נשיקה שמנה בלחיי. בלחש היא מבקשת שאודה לסימון בשמה על ההשפעה הברוכה שיש לו על בעלה, „מזמן שטוצ'י עובד אצל בעלך הוא לוקח אותי לפעמים לטייל ביום־ראשון, במקום ללכת לבד לפיסטר, וכשהוא חוזר מאיזה בנין הוא מביא לי אפילו לפעמים שקית סוכריות. אפילו כשהיינו חתן־וכלה מעולם לא עשה זאת! התשלום לא כל־כך יוצא מן הכלל, אבל כדאי להקריב משהו בשביל לחיות יותר טוב עם הבעל“.

אחרי־כן מזמינים אותנו, האנשים הרציניים, לבקר בדירתה של הבת הנשואה בבית הסמוך. הפינת הטרקלין־הדר־האוכל מתנוסס לתפארה — הוי, גאוה שלא־תובע־במלים! — פריגי־דר עצום, ומעליו, על מפית־חרה, אריה של ברונזה שרוע ושואג בשתיקה.

„יש להם הפל, אפילו טלביזיה“, רוחצת מאדאם טוצ'י בעדנים, „האיש מרוויח מספיק בשביל לנהל את משק־הבית, והבת שלי לא צריכה לעבוד, אבל היא רוצה להמשיך עד הילד הראשון, ככה תוכל לצייד לה את הבית יפה לכל החיים“.

אני נענית לה בהתלהבות, בלא שאגיד שאמנם „יש להם הכל“ אבל חדר־אמבט אין להם, ואפילו לא מקלחת. אפילו בית־השימוש הוא מחוץ לדירה, במשותף עם דיירים אחרים. רוחצים במטבת, ופעם או פעמיים בחודש הולכים למרחץ ציבורי.

האשה הצעירה נעלמת, ובחזירתה היא מביאה טס טעון עוגיות וליקרים. אין בי כוח עוד! בחביבות, משל כאילו הבינה ללבבי, היא מביאה לי ספל תה.

„ריבון העולמים! את חולה? אינך מרגישה בטוב?“ מתרגשת מאדאם טוצ'י.

רקישו ברנאר : הדבקה

„כלל לא. אמא“, מסבירה לה בתה בנחת. „אנשים בני־טובים שותים תה אפילו כשהם בריאים. זה טוב לעיפול, אין מה לדבר!“
מאדאם טוצ'י אומרת לי שאם יש לאדם אופי עדין הרי זה עושה רושם „אצילי“. אשה אפשר להרשות לה לשתות תה, אבל סימון חייב לשתות ליקרים. אם יציעו לו תה, יהיה בכך משום עלבון.

הלילה רד לעת פרידתנו, לאחר שהובלנו את הזוג טוצ'י לסיבוב במכונית ולאחר שהזמנו אותם לשתות „טיפונת אחת אחרונה“. מאדאם טוצ'י, שלא התגברה על תדהמתה למראה שתיית־התה שלי, רוצה לדעת לבטח שאמנם אינני חולה. לטוב־המזל עדיין אינני חולה, והפרת־פני עדיין אינה מזימה את דברי ההרגעה שלי...
יוני 1953

מאלאקוף

הנה נכנסנו לגור ברובע מאלאקוף, בדירה קטנה בשיכון חדש לגמרי. זה שלוש שנים אנו מתגוררים בפאריז, אבל מצוקת הדיור רבה כל־כך עד שלא יכולנו לרכוש לנו דירה והיינו מתגלגלים ב„חדרים מרוהטים“ משונים ביותר. מקרה־מזל. זה אירע לנו הודות להפרת אירוסיו של בחור אחד, המתגייס לשנתיים לשירות בהודו־סין ורוצה בכל־זאת להבטיח לעצמו דירה בחזירתו. הוא בן־רודה של הזבנית אצל ז'רמן, ידידתי משכבר, שסרתי לבקרה בחנותה ללבני־בית בדיוק ברגע שהיתה הזבנית מספרת לה על אכזבותיו של אחיינה באהבה.

הבחור משכיר לנו את דירתו בתנאים נוחים עד־להדהים, ובשוק־הפשפשים אנו קונים לנו כמה רהיטים. איש־חיל כהלכה! לאחר שאנו שותים „לחיים“, אחרי חתימת החוזה אצל נוטריון, מספר לנו הבחור הזה, שקט ורד־לב, ש„משעמם לו בצרפת“, „ביחוד אם לא מדובר על חתונה“, שהוא אוהב את המזרח הרחוק, שהדרך היחידה בה הוא יכול להגיע לשם היא באמצעות הצבא, ושאחרי הכל הרי מהיותו מטאורולוג אין הוא עתיד להרוג שום איש. „כל אחד הוא פאציפיסט כפי יכלתו ועל פי דרכו“, הוא מסכם בחיוך דק של אירוניה והשלמה. „אני אינני משתמט, גם לא קורצתי מן החומר שממנו נוצרים סרבני־מלחמה...“

מאדאם טוצ'י הואילה בחביבותה הרבה לבוא לעזור לנו להסתדר בדירה החדשה. הגו לא הותקן עדיין, ולאחר שהחרדנו כל אותן כמיות של אבק היינו מתות מצמא. אני מזמינה אותה לשתות משהו בביסטרו שבפינה. „כוסית קטנה של אדום תרענן אותנו“, היא אומרת לי, ואני יודעת שלא יעמוד בי הרוח להזמין תה. אני נוטלת ידי, רוחצת פני, מעבירה מסרק בשערי, מסירה את סינרי מעלי, ונועלת נעלי. „איזו גנדרנית! כל הפירכוסים האלה רק בשביל לגשת לביסטרו! אפילו נעליים את נועלת!“

כמתוך חלחלה אני עונה: „הרי בכל־זאת אינני יכולה לצאת בנעלי־בית!“
היא צוחקת. „אה, את יודעת, אנחנו הפועלים לא עושים כל־כך הרבה חכמות“. בעודה מקנחת ידיה בסינרי־המשבצות שלה היא נועלת את „נעלי־הבית בשביל

לצאת", אלו שבהן באה. הנעליים "האמיתיות" נועדות רק לימיא, לחתונות, לטבילות ולקבורות.

האוויר התקרר והיא מעלה מתוך הסל שלה מטפחת גדולה ורבועה של משי, דהוית צבעים, שאני מפירתה היטב, אך אינני תופסת על שום מה היא פרופה על חזה של מאדאם טוצי. בעל־כרחי עיני נצמדות אליה.

"נכון, זה באמת הסודר שלך", מסבירה לי מאדאם ט. בקור־מזג. "את זוכרת, בחורף ישעבר, כשהיה קר כל־כך, וכשהאב פיאר יצא בפנייה ההיא בראדיו, שיתנו האנשים בגדים, שמיכות וכל זה לעניים? את הכינות אז חבילה הגונה, וטוצי בא לקחת אותה אצלכם במכונית־המשא, כדי למסור אותה במשרד המרכזי של האב פיאר..."

כן, אני זוכרת, אך עדיין אינני מאמינה למראה־עיני אף לא למשמע־אזני. היא ממשיכה: "ובכן, טוצי היה צריך לנסוע מהר לעבודה, והוא השאיר את החבילה בבית. הרי את תמארת לעצמך, פתחתי אותה כדי לראות מה יש בפנים. יש לך לב טוב יותר מדי! היו שם דברים שהם הרבה יותר מדי טובים בשביל לתת לעניים. תראי, האנשים הללו הריהם משחיתים הכל, הם לא מבינים דבר וחצי־דבר בערך של דברים. אז כך לקחתי כל מה שהיה במצב טוב, ובמקום זה שמתי את הסמרטוטים הישנים שלנו, כדי שטוצי לא ירגיש שום דבר. בין נשים מסתדרים תמיד. הוא שם לב לסודר הזה, ואמרת לי שקנתי אותו באיזה מקום. את לפחות לא כועסת?"

מה יכולתי לומר לה, בפרט לאחר שבחביבותה הואילה לבוא לעזור לי במלאכת־הבית הקשה? אך אהה, כמה עניים הם העניים של האב פיאר!

מאי 1954

בתחילה לא ראיתי ברובע מאלאקוף אלא את פיעור דלותו. פרוור נידח קטן, מוונח, שדרכיו משופשות או שאינן מרוצפות כלל. נוכח בקתות רעועות ואימות פושט עץ־דובדבן את ענפיו הפורחים על חלקת־אדמה זעירה, שכמה ערוגות של חסה מצהילות אותה בירקותן המזהירה. ילדים כחוישים וחלוישים משחקים במגרשים הריקים האלה, סינרי־המשבצות שלהם יורדים על רגליהם, רגליהם הצנומות, רגליים של ילדים שאינם ישנים ואינם אוכלים דיהצורך אלא שיהיו הם שותים לכל ארוחה. מחלונני, הפתוח אל פיסת שמיים כחולים, כשאני עובדת על שולחן־האיפריים הגדול שלי חלקה־עץ, החי, המצולק, מסתכלת אני לפעמים במשחקהם. הם משתעשעים באותם משחקים עתיקים כימות־עולם, מתווים בגיר אותם סימני־עלומה בלתי־מובנים, מפתחות־הפלאים של ילדות. לטוב־המזל אין המכוניות מפריעות להם כאן אלא לעתים רחוקות. צעצועים אין להם, אבל אחד מהם יש לו מלבוש קאופי רעשני, כולל אקדח ודרבנות. דבר זה מזכיר לי את רחובי בניו־יורק, מקום שהיו כל הילדים משחקים בהופאלונג קאסדי.

האופנה מתפשטת חיש בתקופתנו, אבל כאן יש במשחקי־הילדים משהו שקט ורך, ואפילו כשהם מתקוטטים אין בהם אותה אלימות מלוהטת של הפעוטות האמריקאים.

בשוק, הגובל עם בית־הקברות, רואה אני את הנשים שתארן נשחת מעבודה קשה ומשומן רע, רגליהן מפוספסות אדום וכחול לפי שאף בחורף רובן אינן גורבות גרביים. מדווים אלה, המחמירים בגלל המחסור בוויטמינים, בדוחק הם מעלים ארוכה עד שבא כבר חורף חדש. בעלי־מום צולעים על מקל מוברג בברך, הבא למלא את מקומה של הרגל שנקטעה. בבית־הקברות, העוטה פרחים לנזי, רבים הקברים שרק תלולית־עפר מציינתם, עם צלב־עץ עלוב, עשוי שברי ארגזים, בלי תאריכים, צבועים ברישול ובחפזון — משל כאילו מיתתם של עניים גרועה משל האחרים, אף מהירה הרבה יותר.

סבורים היינו שאנו מכירים את צרפת, אבל רק כאן אני רואה כמה כל זה שונה מפאריז של התיירים ושל הרבעים הנאים. רצייתי להכיר את צרפת היטב יותר מבפנים? ובכן, מבוקשי ניתן לי!

כל־אימת שאנו יוצאים או חוזרים, במכונית, או אף ברגל, השכנות עומדות בחלונות, תחילה בצינעה ואחר־כך בגלוי. בטוחה אני כי אשתו של נהגיהמונית מטה אֶזנה אל הכותל שהוא משותף לנו הרבה יותר משהוא מפריד בינינו. הנשים כמעט לעולם אינן יוצאות, ואין לשער עד כמה חייהן מסוגרים. החלון הוא החזיון הגדול. „הנה, מישוה עובר“, אומרת לי שכנתי, המוכיחתיני על פני משום שאינני חברותית דיהצורך. כל זמנן עובר עליהן בניקוי, ב„ציחצוח“, ואחר־כך בדאגה שלא יתלכלך שום דבר, וכולן יש להן דרדסים של לבד ליד הדלת שחייב כל אדם לנעלם בכניסתו, כדי שלא לטנף, ואני יוצא לי שם של תמהונית מפני שאני מסרבת לנעלם ואפילו להתזקם אצלי. יורד עלי גשם של עצות על מעלותיהם של מוצרים שונים של משק־בית, ועל דרכי סילוקם של כל מיני כתמים. גברים כנשים יש להם כאן בקיאות אין־קץ במתכונים ובמלאכות קטנות. האנשים הקטנים האלה של צרפת, שאני בוחנתם בסקרנות, כמה הם יודעים לחיות בעיצומן של הטלטלות הגדולות המזועזעות את העולם ומתעקשים לנצל אותן, „להקציען“ כדי להקטינן עד למימד של רציפות־דורות־ומאות המשתלשלות במנוחה ככל האפשר, בלי צרות! ועל אף מריטת־העצבים שבדבר, אני נכבשת מעט־מעט לקסמם של האנשים האלה, של פינה נידחת זו, מקום שהכל ישן, בלה, עייף — קסמם של האנשים האלה שאינם מתימרים אלא לחיות בלבד.

בסמטותיה של פאריז, מחוץ לרבעים המהודרים, שרויה מצוקה קודרת; ואילו כאן משתמר בה סדר־מה של תמימות, של כפר. התרגול של השוערת מעיר אותנו בטרם שחר. בשובי מן המרקחה של פאריז שמחה אני ביותר לעבור ברגל בפארק דה־ואַנב, תחת לנסוע באוטובוס מן היציאה של התחתית, ב„שער־ואנב“. שומר־המחסום הבודד בסופתו הפעוטה, רווק זקן זה, תמיד הוא מבשל משהו, והבריות מתלוצצים: „שמע־נא, תבשיל זנב־הכבש שלך יש לו ריח טוב!“

בפארק דה־ואַנב אני מתישבת לפעמים בצל אילנות גדולים, על ספסל הנטוי מעל פלג מים שבהמשכו הוא נעשה אגם שברבורים שטים בו באור הזהוב של ערב־קייץ ארוכים אלה. זקנה אחת קטנה מתקינה לה ציפית־כר רקומה, מהוהה מאד.

„משומשת כהוגן, הציפית הזאת“, היא אומרת לי, „אבל זה יהיה עצוב מדי לראות את הדברים הישנים האלה מתים לפנינו“. היא מפטפטת, ככל הזקנים הגלמודים מדי, התאבים לחברה, ומראה לי את גלויות־הדואר שפטרוניתה לשעבר, שיצאה לשיוט בים, שולחת לה מכל תחנה, והיא מסבירה לי: „היא אלמנה, מורה, אבל אינה יכולה עוד להעסיק אותי. עכשיו נשארה לה רק גימלה קטנה וקצת רנטה. אבל היא ידידה שלי“. הזקנה הקטנה מרוגזת בגלל שביתת הדוורים, שבעטיה לא קיבלה גלויות זה למעלה משבוע ולפיכך אין היא יכולה להילוות אל ידידתה, מתחנה אל תחנה, על־מנת לעשות אותה דרך, דבר־יום־ביומו, במחשבה, „אני יודעת היטב איפה נמצאת ידידתי“, היא מסבירה לי, „היא הראתה לי את כל תכנית הנסיעה שלה בניירות הצבעוניים האלה שמתקפלים יחד. אבל זה שאני מתארת לעצמי שהיום היא בקופנהאגן זה לא אותו דבר כמו שהיא כותבת לי מקופנהאגן ולמחרת אני מקבלת את הגלויה... בבת־אחת אקבל שבע גלויות, וזה מפריע לי בנסיעה שלי, מפני שאת הרי מבינה — אינני יכולה להימצא בכל המקומות האלה בבת־אחת. זה מקלקל את כל ההנאה“.

פעם אחת בשבוע היא נוסעת לטיולרי, ישר ברכבת התחתית. זה נהדר, היא רואה את האוראגורי, את הגינול, את כיפר־קונקורד, את הילדים המשיטים את סירותיהם על חלקת המים. ובכל פעם היא מפטפטת עם אנשים אחרים היושבים על הספסלים, ולפעמים היא פוגשת בני־אדם שהיא כבר מכירה אותם. „כל הנסיעה הזאת, כל הדברים היפים האלה, בעד עשרה פראנק“, היא אומרת לי, „לא, לעולם אינה הולכת למקום אחר. היא מפחדת מתחנות־הצומת להחלפת קו המטרו, ובאוטובוס זה הרבה יותר ביוקר מפני שהמחיר עולה לפי אורך הדרך. בילוי אחר־הצהריים בטיולרי אינו עולה לה אלא עשרים פראנק, ואין שום הפתעות־לרעה שגורמות חור בתקציב. יש לה חדר קטן בעליית־הגג של בנין ישן בצד ההוא, ובבוקר היא עובדת אצל גברת אחת, שומרת על הילדים. זה מספיק למחיה, בגילה. „הצרכים מעטים כל־כך“.

כמה מעט הוא הדרוש לה, לפעמים, כדי לדעת אושר! מימי לא נתקלתי ברוך־מזג ובנמיכות־רוח טבעיים כעין אלה, נמיכות־רוח עמוקה של השלמה עם החיים. הנה פטרוניה, עוזרת־הבית האיטלקית הזקנה שלי, המספרת לי את חייה המסכנים בשלוות־השלמה שכזאת, והעובדת קשה כל־כך כדי לפרנס את בעלה הזקן, שהוא חולני אך גם בטלן. „הוא, זה כל מה שיש לי“, היא אומרת לי, תופרת־מכנסיים היתה במקצועה, אך נאלצה לבקש לה עבודה במשק־בית מפיון שפיוס הגברים קונים להם בגדי קונפציה, חוץ מבעלי־המומים, ש־אינם מוצאים מכנסיים לפי מידתם“. אמה מתה עליה בקטנותה, ואמה־החורגת כמה העבידה אותה בפרך! בגיל חמש כבר היתה שוטפת את הכלים, צריכה היתה לעמוד על תיבה כדי להגיע לגובה הפיור, ופעם אחת נפלה פנימה ונשברו כמה צלחות. הו, כמה הרביצה בה אמה־החורגת, היא היתה „כולה סימנים כחולים!“ ראשה הסב כפוף, שחוחה כולה, היא נשענת על המטאטא ובוכה מעט לזכר אותו עוול אכזר ולזכר חלישות ילדותה, עם שהיא מספרת לי כמה היתה רוצה שיהיו לה ילדים לאהוב אותם, היא שיתומה

היתה, אך הנה, האלוהים לא רצה... הו, יש כל מיני צבעים בקשת. לו רק ידעתי כמה הצרפתים מקשים לבם על העניינים! במשרדי הביטוח הלאומי אמרה לה האשה הממונה שאם תשלם את הפיגורים של עשר שנים תוכל לקבל את קיצבת-הזיקנה שלה. היא חסכה מעט, היא יכולה לשלם. צריך רק שהגברות שאצלן היא עובדת תסכמנה להצהיר שהיא עובדת אצלן יותר ממה שהיא עובדת באמת כדי להגיע למספר השעות שעליהן משלמים את דמי הביטוח. היא מוכנה לשלם את ההפרש מפיסה, אבל חוץ מעוד אשה אחת, יהודיה, לא היתה אף אחת מוכנה לחתום לה על הניירות האלה בשביל הביטוח הלאומי. „היהודים יש בהם יותר רחמים בשביל העניינים, אז מה פתאום הצרפתים מדברים עליהם רעות תמיד? ואת יודעת, הצרפתים בזמן המלחמה לא התנהגו יפה עם היהודים, ובזמן השיחרור הציקו לפעמים לבו, לאיטלקים. כאילו שעניינים כמונו מתעסקים בפוליטיקה!”

יש בה צורך לזהות לית ביטוי לכוח הנאמנות והאהבה שבה. מהייתה קפדנית במידה מופלגת הרי כשהיא מבטלת זמן בפיטפוטים היא מנכה אותו משעות-העבודה שלה. „רק זה יהיה חסר, שתשלמי בעד הזמן שאת מקדישה לי!” היא אוהבת אותי, כך היא אומרת בחום, מפני שאני מתיחסת אליה כאל בן-אדם, בלי שאדאג תמיד לסגור הכל על מפתח כאילו היתה גנבת.

אני מזהירה אותה: „פטרוניה, בינינו לבין עצמנו, יכול להיות שלא תמיד נגור בצרפת. לא כדאי שתתקשרי יותר מדי.”

היא מזדעזעת. „הו, גבירתי, אם תסעו הרי אתפוצץ מצער!” אינני יכולה לומר לה שאנו חושבים ברצינות להשתקע בישראל ושאני מקווה שבקרוב נניח מאחרינו את הציגה, את האפרורית, את הגשם, ונעבור לגור תחת שמי-התכלת של הים התיכון. צרפת היא חלק מאתנו, אבל במסגרתו של איזה מורח לטיני שמיום ליום הוא מת יותר ויותר. צרפת, שנתנה לנו את לשונה ואת תרבותה, איננה, אינה יכולה להיות ארצנו, ולמרבה הפלא הרי סופנו ששוב איננו חפצים אפילו שתהיה ארצנו. העם הזה, שרחוקים אנו כל-כך מהיות אדישים כלפיו, אינו עמנו, ואפילו התרבות הצרפתית הזאת שלנו, האהובה כל-כך, בצרפת דומה שהיא נתוקה כל-כך מן המציאות, כמין אשליה.

מקרה, פעוט-ערך כשלעצמו, מחזקני בדעתי זו. שכן אחד, ששאלתיו איך לדנג את שולחן-האלון שלי ולקטול את החרקים המנקבים בו חורים קטנים, מופיע ביום-א' אחד, קורן כולו, ועמו מערכת שלמה של כלים, מברשות, משחות ונזולים שחרוריים-הגודפים ריח עז מאד, וברוב חביבותו הוא מציע שנעשה ביחד „איזו חתיכת עבודה”. אין אנו מעיזים להשיב את פניו, הוא ייעלב, ומשך שעתיים תמימות אנחנו שפים וממרקים בכל מאודנו, בעוד מר סושר, שכננו, מספר לנו איך הוא מבלה את השעתיים הפנויות שלו לעת הצהריים. מאלאקוף רחוקה מפדי שיחזור אליה לסעודה, ואין לו אמצעים לאכול במסעדה. לפיכך, „הוא אוסף חומר”. הוא מתבונן בחלונות-הראווה ו„העמיק לחקור” בחנויות-הפלבו הגדולות, שאינן נסגרות בשעות הצהריים. במיוחד הוא מתעניין במכשירי חימום, ובנושא זה יש לו „המון חומר”.

שהוא מעמידו לרשותנו. הוא מרצה לפנינו את מעלותיהם וחסרונותיהם של כל מיני שיטות, דגמים ומכשירים של חימום, בחום רב הוא יועצנו להתעניין בדבר כבר עכשיו, כי החורף מקדים לבוא, ובשאלה כה חמורה וכה עדינה יש לפעול מתוך תבונה וזהירות וידיעת-דבר. אחרי-כן הוא מדבר על הפגרה, אצל מחותניו, כורמים בגליל בורדו, ואני נמצאת למדה שמפלל הגפנים, מכשירי-המלאכה ומיתקני-החימום קנה לו האיש הזה בקיאות, אוצר-מלים, מין תרבות שכמעט אינם מוכרים לנו. לגבינו, משכילים יהודים מן המזרח הקרוב, תרבות הריהי קודם-כל רעיונות; לגבי רוב הצרפתים היא מתבטאת, קודם-כל, בדרך מסוימת של חיים עם הדברים, ביחס של אינטימיות ובידידות עמוקה לא דווקא עם החומר כשלעצמו אלא עם האנשים העושים אותו. התרבות לגביהם איננה מופשטת אלא מוחשית, מושרשת בארץ ובהיסטוריה.

מראשית ילדותנו שאפנו אל תוכנו, עד לשיפרון, את ניחוחו העדין של פרח הציבי-ליזציה הצרפתית, בלא שנוכל לתת דין-וחשבון לעצמנו שהיא צומחת משרשים עמוקים מאד ושלגבי צרפתים הרבה התרבות איננה דווקא ענין של רעיונות, ספרים, בתי-נכות, או אף תיאטרון וקולנוע, אלא, על הכל, היא לחם, ויין, ו-260 סוגים של גבינה, ודרדסים-של-לבד ליד הדלת, והתבשיל המתבשל לאטו, העץ והגפן והמלאכות הקטנות, וכמה מקומות מוכרים, אינטימית, מבפנים ...